

ПРІОРИТЕТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ І СТРУКТУРИ ЗАЙНЯТОСТІ В БЮДЖЕТНОМУ І ПРОМИСЛОВОМУ СЕКТОРАХ ЕКОНОМІКИ

Формування збалансованої економічної системи України, у якій праця і капітал функціонували б продуктивно та ефективно, потребує реформування насамперед системи задля оптимізації зайнятості в бюджетному та промисловому секторах економіки. Фінансування як галузей бюджетних, так і промислових підприємств та установ є органічною складовою частиною процесу створення цілісного господарського механізму, який відповідав би завданням розвитку економіки України загалом. Це потребує підняття на більш високий рівень теоретичного обґрунтування і практичного використання вартісних економічних категорій, насамперед фінансів як найскладнішого, суперечливого, але разом із тим активного економічного інструменту управління зайнятістю, віддачі праці та капіталу загалом. Особливо це стосується фінансової системи України, яка стоїть перед низкою проблем теоретичного і практичного характеру, що значно ускладнює розвиток фінансового ринку загалом та його фондового, кредитного і валютного сегментів зокрема, промислового сектору, ринку праці тощо. Річ у тому, що фінансування бюджетного чи промислового сектору економіки тісно пов'язане з капіталовкладеннями в основні та оборотні засоби, кваліфікацію зайнятої праці і нові види продукції, форми і методи організації промислового виробництва і реалізації продукції. Тобто йдеться про те, що фінансування, наприклад у бюджетній сфері, економіки є частиною загальних витрат промислової і виробничої сфери загалом, які мають забезпечити віддачу як зайнятих, так і капіталу та принести певні прибутки виробникам і доходи самому бюджетові.

У той же час фінанси усіх секторів української економіки відчувають нестачу не лише інвестицій, а й обігових коштів. Практично стабільно хронічним є дефіцит

Державного бюджету України впродовж усього періоду незалежності: 1995 р. – 3612,9 млн. грн.; 1997 р. – 6200,7; 1999 р. – 1994,5 [9, 50-53]; 2001 р. – 593,4; 2004 р. – 11009,0; 2007 р. – 9842,9 млн. грн. [10, 52-53]. Загалом за період 1995-2007 рр. бюджет України зводився з дефіцитом постійно, за винятком 2000 р. із профіцитом 969,3 та 2002 р. – 1635,4 млн. грн.

Із цього приводу потребує поглибленого обґрунтування сама категорія фінансів, оскільки після проголошення Україною політичної й економічної незалежності їй доводиться створювати власну фінансову систему. Однією з важливих умов фінансування є його відповідність динаміці та структурі капіталовкладень і забезпечення як зниження витрат виробництва продукції, так і прибутковості (рентабельності) промислових підприємств, оптимізації зайнятості у бюджетній сфері та підвищення ефективності рішень центральних і регіональних органів влади, посилення взаємозв'язку видатків бюджету на управління з доходами і прибутками у промисловому та інших секторах матеріального виробництва в Україні.

Вивчення літературних джерел із проблем розвитку фінансів, зайнятості та ефективності функціонування праці й капіталу засвідчує посилення актуальності поставленої проблеми. Питання зайнятості, регіонального ринку праці в сучасних умовах досліджені

у М.І. Долішнього, фіскальної політики – В.М. Мельника, В. Копилова, функції держави у фінансуванні економічних і соціальних програм – А. Соколовської, ефективності функціонування фінансів і праці – О.Г. Мельника, О.Є. Кузьміна та багатьох інших дослідників в Україні й за кордоном. Проте ще недостатньо висвітлюються проблеми взаємозв'язку

«фінансування → зайнятість» і зворотного впливу рівня зайнятості на віддачу праці й капіталу, тобто формування тих же централізованих і регіональних бюджетних ресурсів, бюджетів підприємств промисловості та інших сфер і галузей економіки.

З огляду на викладене, основною метою дослідження стало обґрунтування взаємозв'язку фінансів і фінансової політики з віддачею праці і капіталу, які, у свою чергу, потребують оптимізації зайнятості в усіх сферах національної економіки. Це означає, що фінансування зайнятих у секторах державного управління має забезпечити прийняття таких рішень, що впливатимуть насамперед на високу віддачу у сфері промислового виробництва, де виробляється 43-46% валового продукту України та забезпечується найбільша частка доходу до державного бюджету.

Відповідно завданнями дослідження, спрямованими на досягнення основної мети, є:

по-перше, розкриття внутрішніх проблем фінансової системи України;

по-друге, формування засад фіскальної політики і зайнятості в умовах ринкової економіки;

по-третє, обґрунтування характеру фінансово-економічних зв'язків фінансової політики, зайнятості, капіталовкладень, продуктивності й ефективності промислового виробництва.

Вирішення названих завдань є не лише актуальним на сьогоднішній день, а й закладанням надійних основ розвитку фінансів, зайнятості та промислового виробництва на перспективу. «Політика зайнятості, – як зазначає М.І. Долішній, – є складовою частиною економічної політики й у цілому визначає рівень, структуру та темпи розвитку національної економіки ..., сфера зайнятості населення є однією з підвалин розвитку національної економіки, тоді як динаміка, структура, спрямування зайнятості задаються загальними тенденціями економічного розвитку» [1, 245]. У свою чергу фінансування має наповнювати програми створення і впровадження інновацій у всі сфери економіки необхідними ресурсами, до складу яких входять грошові, матеріальні та інші інвестиційні засоби. Фінансові відносини у сфері зайнятості,

управління, виробництва включають також використання кредитів, залучення у фінансовий обіг майнових прав і нематеріальних активів, позик і застав. Для фінансів, зайнятості, віддачі праці й капіталу у промисловості України важливо скористатися з досвіду фінансування названих інститутів ринкових країн, обґрунтувати сутність і принципи самофінансування промислових підприємств і відповідальності державних органів управління за ефективність їх праці та капіталу, створити передумови реалізації економічних інтересів інститутів як у сфері промислового виробництва, так і у сфері державного управління фінансами.

Внутрішні проблеми фінансів в Україні. Відомо, що практика не може подолати застійні явища без наукової теорії. Але в сучасній українській теорії фінансів дуже багато схоластичних хитросплетінь, які відхиляють економічне мислення від головного – змісту і ролі фінансів в умовах ринкової економіки, методів їх використання в управлінні економікою загалом та зайнятостю, віддачею праці й капіталу зокрема. Розвиток теорії фінансів в Україні перебуває на шляху вузьковідомчих апологетичних розмірковувань щодо ринкових явищ і процесів за монополізацію права урядових чиновників на теоретичні положення. У результаті багато негативних наслідків як у теорії, так і у практиці використання фінансів в управлінні економікою породжує сумніви щодо переваг принципів ринкової економіки у процесі розвитку економіки за ринковим та інноваційним типом.

Варто також відзначити послаблення впливу фінансів як інструменту контролю за мірою праці, споживання та інноваційного інвестування. Здійснення лінії на зближення рівнів заробітної плати призвело до зниження рівня оплати кваліфікованої праці, особливо вчених, інженерів, учителів, лікарів, конструкторів, технологів та ін. Зрівнювальні тенденції різко знизили стимули до високопродуктивної та ефективної праці у промисловості та інших сферах економіки. В умовах командно-адміністративної системи сфера використання фінансів в управлінні економікою була зведена до функцій розподілу і перерозподілу

створеного національного продукту. Принципи такої фінансової системи закладено і в сучасних фінансах України. Практично вона має переважно бюджетне (фіскальне) призначення – мобілізацію доходів до державного бюджету. На це спрямована уся податкова система країни, податкова інспекція і податкова міліція. До їх діяльності держава підключає міліцію, прокуратуру, митну службу та суди. Проте практика показує, що це призводить лише до фінансової та соціальної напруженості, політичних та ідеологічних суперечностей між політичними партіями у Верховній Раді та Кабінеті Міністрів, а не до позитивних зрушень у фінансах, фінансовій політиці, промисловому виробництві, інвестиційній привабливості як окремих галузей економіки України, так і її регіонів.

Усе це свідчить про те, що найскладнішим питанням раціональної зайнятості, продуктивності й ефективності функціонування праці й капіталу в усіх сферах економіки є осмислення насамперед державними управлінськими інститутами ролі фінансів як економічного важеля управління. Необхідне проведення глибокого аналізу суперечностей, які нагромадилися в системі відносин, що характеризують сутність фінансів. Суперечності завжди проявляються через інтереси й устремління людей – як окремих особистостей, так і державних управлінських структур. Головна

суперечність у сфері функціонування фінансів спричинена надмірною централізацією прав щодо формування і використання централізованих і місцевих грошових ресурсів. Це має ряд негативних наслідків:

по-перше, виключило з активної фінансової діяльності десятки тисяч промислових підприємств і корпорацій, сільськогосподарських та інших секторів виробництва продукції та надання послуг, мільйони фахівців і підприємців, позбавивши їх надійної підприємницької ініціативи;

по-друге, призвело до фінансово не обґрунтованого зростання зайнятості, особливо у системі загальнодержавного управління, та його фінансування при хронічно незбалансованій економіці, спаду виробництва майже половини промислових галузей, зростання інфляції тощо.

Ці, на наш погляд, стабільно негативні тенденції успадковані ще від колишньої фінансово-економічної системи України і за інерцією проявляються й сьогодні. Наприклад, за даними 1990 р. кількість зайнятих у сфері державного управління становила 0,4 млн. чол., освіти – 3,0, охорони здоров'я – 1,5 млн. чол. Із початку 90-х років тенденція зайнятості і фінансування у бюджетній сфері України почала різко змінюватися у кожному з названих секторів бюджетного фінансування (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка зайнятості та фінансування у бюджетній сфері України*

Роки	Зайнятість, млн. чол.			Видатки бюджету, млн. грн.		
	Державне управління	Освіта	Охорона здоров'я	Загальнодержавні функції	Освіта	Охорона здоров'я
1995	0,70	2,60	1,50	1416,6	3169,8	2625,0
1996	0,70	2,50	1,40	2282,5	4498,5	3273,8
1997	0,80	2,30	1,40	2974,9	–	–
1998	0,80	2,30	1,40	1311,4	4564,2	3632,0
1999	0,80	2,20	1,40	1486,2	4719,5	3808,7
2000	1,20	1,61	1,38	3384,8	7085,5	4888,2
2001	1,11	1,62	1,36	–	–	–
2002	1,11	1,63	1,36	8588,8	12269,0	7537,9
2003	1,11	1,63	1,36	10017,9	149777,7	9708,2
2004	1,05	1,64	1,35	12302,4	18332,2	12159,4
2005	1,02	1,66	1,35	15480,9	26801,8	15476,
2006	1,03	1,69	1,35	19891,9	33785,0	19737,7
2007	1,04	1,69	1,36	24270,9	44333,6	26717,6

Дані табл. 1 засвідчують стрімке зростання зайнятості у секторі державного управління, тобто виконання загальнодержавних функцій і зниження зайнятості у секторах освіти й охорони здоров'я. Зайнятість у державному управлінні за 1990-2007 рр. зросла у 2,6 (1,04 : 0,4) раза, в освіті знизилася на 44% (1,69 : 3,0), в охороні здоров'я – на 10% (1,36 : 1,5). А це впливає насамперед на зростання напруженості у функціонуванні бюджетної системи та інвестування інших сфер економіки, оскільки фінансовий механізм не забезпечує ефективності функціонування насамперед промисловості, а зростаюча кількість зайнятих у державному управлінні фінансами та виробництвом не забезпечує необхідних рішень щодо стабілізації на фінансовому ринку та провідних галузях економіки.

Ця проблема не залишається непоміченою в Україні. Науковці звертають на неї увагу і намагаються привернути увагу до неї українських урядовців. Зокрема А. Соколовська пише: «Аналіз видатків сектору загального державного управління європейських країн показує, що видатки на економічну діяльність посідають четверте місце серед бюджетних пріоритетів розвинутих країн – членів ЄС (у середньому 4,5% ВВП) (після видатків на соціальний захист, охорону здоров'я та освіту) і третє місце серед бюджетних пріоритетів країн – нових членів ЄС (у середньому 5% ВВП) (після видатків на соціальний захист, охорону здоров'я та освіту)» [8, 25]. Це свідчить про високу кредитоспроможність їх підприємств і пріоритетне фінансування недержавного управління, а власне соціального захисту, освіти й охорони здоров'я.

Відсутність можливостей реалізації грошових інтересів у сферах промисловості, сільського господарства та інших галузей негативно вплинула і продовжує впливати на розробку інноваційно-інвестиційних проектів, економії матеріальних ресурсів та праці, піднесення ефективності виробництва. А завдання, власне, полягає в тому, щоб привести у відповідність до вимог ринкової економіки як фінансову політику державних установ, так і фінансову систему загалом. На наш погляд, зараз мало є зусиль реформувати нашвидкуруч створену після проголошення Незалежності України власну фінансову систему, яка у більшості своїх принципів повторювала фінанси радянського типу. На перших порах це напевно було виправдано, але з початком відносної стабілізації у 1996 р. фінансова система України потребувала кардинальної перебудови. Річ у тому, що існуюча й зараз в Україні система використання фінансів в управлінні економікою здебільшого розрахована на адміністративно-командні методи управління. Головна її перевага полягала у швидкій мобілізації доходів до бюджету, незалежно від ефективності господарювання, а також фінансування (кредитування) не лише ефективних виробництв, але й фінансування (субсидування) цілком збиткових і малорентабельних. А таких підприємств в Україні було і залишилося понад 40%. У цьому якраз і приховані недоліки діючої фінансової системи України. Вона має тяжку ношу не лише субсидування підприємств і соціальної підтримки та захисту окремих верств населення, але й низку безнадійних кредитів. Тобто це є фінансова система дії «бюджет → виробництво, соціальний захист», але практично майже відсутній тісний зворотний зв'язок «виробництво, населення → бюджет».

І ця проблема загострюється, привертаючи увагу українських науковців. «Проблематика фіскальної політики знаходила своє відображення у працях багатьох вітчизняних науковців – В.М. Федосова, І.О. Луніної, А.М. Соколовської, Ю.Б. Іванова та ін.» [5, 11]. Акцентуючи на проблемі фінансової політики, В.М. Мельник далі розкриває її причини: «Держава у своєму функціонуванні, як правило, представляє лише частину суспільства та проводить політику лише в інтересах цієї частини» [5, 12-13].

Відсутність тісного зв'язку форм і методів мобілізації доходів бюджету та результатів діяльності підприємств і корпорацій призвела до порушення їх госпрозрахункових інтересів, до надмірної концентрації грошових ресурсів у державному бюджеті, браку ресурсів у підприємств і регіонів, до гальмування процесу розвитку ринкових відносин та інноваційної діяльності загалом. У свою чергу субсидування збиткових виробництв із державного бюджету підриває зацікавленість у їх раціональному використанні ресурсів та підвищенні їх рентабельності загалом (табл. 2).

Таблиця 2. Рентабельність промислової продукції за галузями, %*

Роки	Металургія	Енергетика	Добувна	Машинобудування	Хімічна	Деревообробна	Будматеріали	Харчова	Легка
------	------------	------------	---------	-----------------	---------	---------------	--------------	---------	-------

1995	13,0	9,9	20,4	24,3	19,5	18,7	15,4	22,6	17,5
1996	2,3	12,9	18,3	10,4	7,4	7,7	3,7	12,2	1,6
1997	0,1	12,4	12,8	4,9	-1,2	3,4	1,4	7,4	-4,3
1998	-0,4	16,5	17,6	5,1	-3,8	2,7	-1,5	6,8	-4,2
1999	6,4	14,1	22,8	7,5	4,3	6,6	0,8	7,3	1,9
2000	9,8	-0,6	8,7	-0,3	4,7	1,0	-5,0	3,3	-0,1
2001	5,1	-1,0	11,5	4,0	3,8	3,2		4,0	1,1
2002	4,6	0,4	4,4	1,5	1,8	-1,3		3,3	-1,6
2003	7,9	-0,2	3,4	1,9	5,2	3,2		2,7	0,4
2004	9,2	-1,3	8,5	3,1	7,0	4,1		2,0	0,4
2005	7,2	1,5	14,4	3,4	7,8	4,5		3,7	-0,2
2006	8,5	5,2	9,2	2,6	4,0	2,5		5,1	0,2
2007	8,3	2,2	11,4	4,3	4,5	3,7		4,7	0,7

Джерело: Статистичний щорічник України за 2000 рік. – С. 65; Статистичний щорічник України за 2007 рік. – С. 59.

Відносно низькі показники рентабельності підприємств галузей промисловості зумовлені впливом цінового фактора на зростання собівартості продукції і відносно низькою віддачею праці та капіталу, що впливають на зменшення маси прибутку.

Суперечності нагромаджуються й досі, негативно впливають на розвиток економіки загалом і за інноваційним типом зокрема. Будь-яке явище у сфері фінансів, якщо не здійснюється його своєчасне регулювання в бік активізації роботи виробничих підприємств, є навіть небезпечним для економіки. Ослаблення ролі фінансів як інструменту контролю за мірою праці та споживання призвело і призводить до значних втрат, розкрадання бюджетних, кредитних та інших грошових ресурсів. Уже сьогодні необхідно критично розглянути теоретичні положення в цьому питанні та виходячи з них виробити основні напрями фінансової політики й зайнятості в сучасних умовах.

Засади фінансової політики та зайнятості в умовах ринкової економіки. На наш погляд, бюджетна політика та її взаємозв'язок із політикою оптимізації зайнятості має визначати основну стратегію національної економічної політики загалом. «Важливим аспектом проведення бюджетної політики у середньостроковій перспективі, – як зазначає В. Копилов, – є формування бюджетної стратегії ... та налагодження системи моніторингу її реалізації» [3, 33]. Вважаємо, що посилення ролі фінансів в управлінні економікою, розвитку її за інноваційним типом, посилення госпрозрахункових принципів при формуванні і нагромадженні грошових ресурсів можливе лише за умов:

радикальної зміни форм і методів утворення і використання фінансових ресурсів із метою створення стимулів для впровадження інноваційних інвестицій, економії праці, усіх видів ресурсів і раціонального їх використання;

установлення залежності між розмірами фінансових ресурсів, які надходять у розпорядження підприємств, корпорацій, міністерств, територій, адміністративних одиниць, різних ланок бюджетної системи, із кількістю зайнятих і ефективністю господарювання;

наявності зв'язку між розмірами фінансових ресурсів, які спрямовуються на різноманітні цілі, та віддачею праці й капіталу, що має базуватися на науково обґрунтованих фінансових нормативах;

розширення прав виробничих колективів, регіональних органів влади усіх рівнів у формуванні й використанні фондів грошових ресурсів різного призначення на цілі інноваційного, економічного і соціального розвитку.

Активізація використання фінансів як економічної форми впливу на інноваційні, економічні та соціальні процеси потребує розгляду низки теоретичних питань, насамперед економічної природи фінансів в умовах ринкової економіки на засадах приватної власності. Ринку, на відміну від соціалістичної системи, характерні інші відносини у сфері фінансів. Причому самі по собі фінанси не визначають ринку як способу виробництва і реалізації товарів, навпаки, ринок, який базується на приватній власності на капітал і результати праці, ініціативі підприємництва і реалізації результатів своєї праці, визначає їх соціально-економічну природу, функції та роль. У зв'язку з цим особливості ринкового способу виробництва, його відмінні риси є тією основою, яка визначає шляхи їх розвитку при переході до ринку.

Специфікою фінансів як економічної категорії порівняно з іншими вартісними категоріями є насамперед вартісний характер опосередковуваних ними відносин, утворення фондів грошових

ресурсів, грошове забезпечення процесу зайнятості, інвестицій, інновацій, виробництва і соціального розвитку, наявність фінансових показників, санкцій і стимулів впливу на інноваційно-інвестиційні, виробничі, економічні та соціальні процеси й явища.

Кожен спосіб виробництва (соціалістичний, ринковий) впливає по-своєму на характер прояву цих загальних рис. Вони набувають свого змісту: у планово-соціалістичній економіці – централізованого, у ринковій – лібералізованого. Визначальними ознаками фінансів соціалістичної системи є суспільна власність і вертикальна система управління, ринкової – приватна власність і горизонтальна система самоуправління. Ці ознаки мають вирішальний вплив на характер і зміст фінансів кожного способу виробництва. Стає очевидним, що Україні необхідно перейти від фінансів планово-соціалістичного типу до ринково-ліберального.

Практика соціалістичної планової економіки на неприватній (суспільній) власності показала нежиттєспроможність її фінансової системи, оскільки вона, як і економічна система загалом, формувалася на суб'єктивних (ідеологічних), а не об'єктивних (реально економічних) засадах. Побудова економічної системи та її фінансів на якихось ідеологічних припущеннях (суспільна власність, вертикальна система управління і розподілу ресурсів тощо) неминуче призводить до схоластики, що зрештою має помилкові висновки та практичні рекомендації.

Якщо ж економічна система та її фінанси створюються на основі вимог законів господарської рівноваги і збалансованості, товарообміну і товаровиробництва, які потребують формування приватної власності на капітал і результати праці, лібералізації підприємництва, руху товарів та всіх видів ресурсів, то тут місця схоластики немає, а висновки і практичні рекомендації відповідають потребам економічного зростання щодо запитів суспільства. У сучасних умовах стану фінансів і зайнятості, інвестицій та їх віддачі важливою проблемою є реструктуризація як бюджетного, так і промислового секторів української економіки. Це потребує не лише продуманої внутрішньої бюджетної політики та зайнятості, а й великих інвестиційних вливань. «Досить сказати, – акцентує Л.Ф. Кальніченко, – що, за оцінками західних спеціалістів, для структурної перебудови української економіки необхідно буде, як мінімум, 300-400 млрд. дол. США» [2, 49]. На його ж думку, «... фінансова стабілізація, економічна амністія і створення сприятливого інвестиційного клімату приведуть до повернення в Україну значної частини вивезених із неї капіталів, сума яких ... становить 15-20 млрд. дол. США» [2, 49].

Для перехідної української економіки формування адекватної ринкової фінансової системи є дуже актуальним. Декларація про перехід до ринку започаткувала процеси роздержавлення суспільної власності та приватизацію, що є однією з фундаментальних основ ринкової трансформації. Паралельно цьому має формуватися і відповідна фінансова система. За такого підходу значущість визначення фінансів полягає в тому, що воно за своїм змістом відображає основні положення сутності і дає методичну основу для аналізу ролі і призначення фінансів у практиці ринкового господарювання. Притому мають бути розкриті більш глибокі причини і фактори, які викликають необхідність фінансів, насамперед – це результат закономірності розвитку товаровиробництва (вимога закону товаровиробництва), наявність товарно-грошових відносин (вимога закону товарообміну), необхідність перерозподілу валового національного продукту з метою дотримання пропорцій виробництва, рівноваги, стабільності (вимога закону господарської збалансованості).

Взаємозв'язок фінансової політики і віддачі зайнятих та капіталу. Фінансова політика має базуватися виключно на основі вимог об'єктивних економічних законів та характері взаємозв'язків фінансів, праці, капіталу і їх віддачі. Річ у тому, що фінанси опосередковують рух національного продукту на усіх стадіях відтворювального процесу: виробництва, розподілу, обміну і споживання. Тому оцінювання ефективності руху фінансів, зайнятості є актуальним в умовах ринку [4].

На стадії виробництва участь фінансів здійснюється через формування загальних та інноваційних капіталовкладень, фондів оборотних засобів, амортизаційного фонду для відновлення основного капіталу, фонду оплати праці, соціального страхування та інше:

$$Qp = F(T, K),$$

де Qp – вартість створеного продукту (Q – фізична кількість товарів, робіт і послуг, p – ціна одиниці товарів, робіт і послуг);

T – кількість зайнятих;

тості національного продукту відповідних грошових фондів (податки, збори тощо), які за своєю сутністю представляють певні фонди фінансових ресурсів. Цей розподіл здійснюється

згідно з вимогами економічних законів для забезпечення розширеного відтворення виробництва та задоволення зростаючих суспільних потреб. Відмінною рисою стадії розподілу є те, що тут грошова форма національного продукту відособлюється від його натуральної форми:

$$Qp = vM,$$

де M – грошова маса;

v – коефіцієнт оборотності грошової маси (грошова форма національного продукту);

vM – грошовий оборот, дорівнює натуральній вартості національного продукту Qp .

На стадії обміну прямої участі фінанси не беруть. Вони обслуговують обмін, реалізуючи свою роль як засобу інструменту розподілу товару покупцям, грошей – виробникам, тобто здійснення акту купівлі-продажу:

$$Q = v \frac{M}{P}.$$

На стадії споживання – фінанси є середовищем, об'єктивною умовою споживання створеного продукту. Це досягається за кінцевого використання відповідних фондів фінансових ресурсів:

$$C + G + K + NX,$$

де C – фонд споживання домашніх господарств;

G – споживання держави (бюджет);

K – національні капіталовкладення;

NX – чистий експорт ($E - I = NX$, де E – експорт, I – імпорт).

Реалізація цих фондів відображає участь фінансів у завершальному формуванні та використанні фондів відшкодування, споживання і використання.

За існуючої практики формування фондів із вартості національного продукту $Qp = vM$ характеризує дві сторони його руху:

1) цільове відособлення коштів у фондах фінансових ресурсів спрямовано на його відтворення:

$$(K^d, T^d) = F(B^*),$$

де K – капітал,

d – частка національного продукту B , яку створює капітал і привласнює для свого відтворення;

T – жива праця,

$l-d$ – частка національного продукту B , яка створена працею і йде на відтворення праці;

2) цільове спрямування коштів у фонди фінансових ресурсів здійснюється з урахуванням економічних інтересів учасників відтворення з метою підтримання його збалансованості та пропорційності.

Цільові фонди формуються через доходи домашніх господарств – C , бюджет держави – G , інвестиційні, інноваційні фонди – K , чистий експорт, що забезпечує доходи бюджету, капіталовкладень тощо – $NX = E - I$.

В умовах радикальної економічної реформи, тобто трансформації до ринку, усе рельєфніше проявляє себе і така госпрозрахункова ознака фінансів, як вплив на економічні процеси і явища з метою їх раціоналізації й у кінцевому рахунку підвищення ефективності виробництва, оптимізації, з точки зору продуктивного відтворення та розподілу національного продукту. Річ у тому, як справедливо акцентують дослідники, що «ефективність функціонування підприємницьких структур оцінюється насамперед за допомогою фінансових індикаторів, які характеризують платоспроможність, прибутковість, фінансову незалежність, ділову активність та інші фінансові аспекти функціонування» [7, 98]. Основними формами цього впливу є регулювання, стимулювання, прогнозування, контроль. Здається, що ця властивість є головним призначенням фінансів. Активне використання цієї властивості фінансів дозволяє розкрити великі їх потенційні можливості, примушує переглянути закоренілі погляди на їх роль, сформовані ще за умов соціалістично-планової економіки. Річ у тому, що фінанси в економіці ринкового типу розуміють як відносини з приводу розподілу частини створеного національного продукту у формі грошових фондів розвитку підприємств, бюджетів регіонів і держави з метою відтворення праці, капіталу і самого національного продукту до потреб суспільства.

У цьому визначенні підкреслюються найважливіші ознаки фінансів як інструменту відтворення:

по-перше, частина вартості створеного національного продукту, яку потрібно розподілити між виробниками у формі прибутку, працюючими у формі оплати праці, регіонами, державою у формі доходів до бюджетів;

по-друге, грошова форма прояву частини національного продукту, яка забезпечить купівлю-продаж натуральної частини національного продукту;

по-третє, обов'язкове формування і використання цільових фондів і доходів, зокрема інноваційних, страхових, резервних тощо.

У процесі формування і використання грошових фондів і доходів виникає система економічних відносин між суб'єктами ринку. Ця система економічних відносин складає зміст фінансів як економічної категорії та є предметом науки про фінанси в умовах ринку. Її дослідження є важливою передумовою для вироблення основних напрямів посилення впливу фінансів на підвищення ефективності виробництва, одним із напрямів якого є самофінансування, яке передбачає високоефективне виробництво та кредитоспроможність виробників.

Науковий аналіз сутності фінансів, їх місця і ролі в господарському механізмі є вихідним етапом у вирішенні проблеми активізації їх впливу на ефективність виробництва. Недооцінка важливості розробки теоретичних питань фінансування зайнятості і виробництва неминує призведе до того, що пошук шляхів удосконалення форм і методів впливу фінансів на ефективність виробництва проводитиметься емпіричним способом проб і помилок. Щось подібне переживає Україна з початку проголошення незалежності.

Ефективність функціонування фінансів значною мірою залежить від відповідності форм і методів їх використання вимогам дії економічних законів. Порушення вимог відповідності, яке виражається збереженням у незмінному вигляді застарілого способу мислення і форм їх використання, не дозволяє повною мірою задіяти закладені в них потенційні можливості.

При аналізі причин, які стримують розвиток економіки за інноваційним типом, необхідно виходити насамперед із стану виробничих відносин. Саме такий підхід дозволить зробити висновок, що основними причинами слабого функціонування фінансів є загострені суперечності між принципами ринкових перетворень, з одного боку, і здебільшого застарілими методами розвитку економіки та фінансів – з іншого. Вирішення цього питання потребує перебудови форм і методів функціонування фінансів, приведення їх до відповідності розвитку економіки на засадах ринку та інновацій. Здається, що теоретичний аналіз сутності та ролі фінансів необхідно зосередити не на окремих питаннях, тобто окремих важелях, стимулах, вертикалях, а на розгляді тих питань, які характеризують оцінку діяльності підприємств та інших суб'єктів ринку з точки зору самофінансування.

Література

1. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть. Нові пріоритети: моногр. / М.І. Долішній. – К.: Наук. думка. – 2006. – 512 с.
2. Кальніченко Л.Ф. Особливості реструктуризації промислових об'єктів в умовах переходу до ринку / Л.Ф. Кальніченко // Регіональна економіка. – 2000. – № 2. – С. 43-49.
3. Копилов В. Моніторинг реалізації бюджетної стратегії та її коригування / В. Копилов // Економіка України. – 2008. – № 3. – С. 33-39.
4. Кузьмін О.Є. Оцінювання економічної ефективності досягнення стратегії машинобудівних підприємств / О.Є. Кузьмін, Н.Я. Петришин // Фінанси України. – 2008. – № 8. – С. 103-110.
5. Мельник В.М. Фіскальна політика держави в умовах фінансової кризи / В.М. Мельник // Фінанси України. – 2008. – № 11. – С. 11-17.
6. Мельник В.М. Вплив бюджетно-податкового регулювання на розвиток промислового виробництва в Україні / В.М. Мельник, Г.С. Мельничук // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 44-52.
7. Мельник О.Г. Моделі взаємозв'язків між фінансовими індикаторами діяльності підприємницьких структур / О.Г. Мельник // Фінанси України. – 2008. – № 4. – С. 98-103.
8. Соколовська А. Економічна функція держави та особливості її виконання в Україні / А. Соколовська // Економіка України. – 2008. – № 3. – С. 20-33.
9. Статистичний щорічник України за 2000 рік / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Техніка, 2001. – 598 с.
10. Статистичний щорічник України за 2007 рік / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Консультант, 2008. – 571 с.